

Miloš Četniković

Sokol-kula

(Prilog je preuzet iz knjige «Sedma srpska brigada», Zbornik sećanja, knjiga prva, Stručna knjiga Beograd, 1988. godine, str. 356-358)

Zakoračismo i u februar ratne, 1945. godine. Bijemo se s Nemcima, ustašama i domobranima za Gračanicu, nedaleko od Doboja. Na putu prema Gračanici je selo Sokol, a u njemu srednjovekovna Sokol-kula, razvalina. Treća četa Trećeg bataljona Sedme srpske brigade opkolila je grupu ustaša i domobrana u toj kuli, podignutoj na usamljenoj steni pored samog sela Sokol. Moglo joj se prići samo sa njene severne strane, kosom na kojoj se nalazilo i selo. Stena s kulom je dominirala celom okolinom. Četu smo ipak rasporedili tako da niko iz kule nije mogao izaći ni u nju ući neprimеčen. Puteljak koji je vodio do ulaza u tu kamenu tvrđavicu stavili smo pod unakrsnu vatru, baš kao što su to učinili i oni koji su se iz nje branili...

Iz daljine je dopirao jek bojne buke. Odmicao je sve dalje. To je naša brigada gonila razbijenog neprijatelja. Svima u četi bilo je žao što ne učestvujemo u tome, ali se ponosimo i ovim svojim neobičnim zadatkom u kome je trebalo opkoljenog neprijatelja u Sokol-kuli prisiliti na predaju ili uništiti. I zalagali smo se svim snagama da tako bude. Gađamo u njene otvore puškomitraljezima, puškama, automatima, tučemo je minobacačima, ali sve to predugo traje i bez očekivanog uspeha.

Naredismo da dovedu hodžu iz sela. Predlažemo mu da ode do kule i pozove ustaše i domobrane na predaju. Gotovo ga prisilismo. Krenu. Borcima rekosmo da, za svaki slučaj, drže na nišanu sve otvore na kuli – kako od onih iz nje ne bi nastradao hodža.

Bio je prestrašen do smrti. Kretao se napred, mašući nekom belom krpicom kao znakom parlamentarca. Stiže ipak do vrata kule. razgovara sa njenim zapovednikom.

Vrati se i izvesti:

«Neće da se predaju. Imaju, kažu, vode koliko hoće sa izvora koji teče unutra u kuli, a i hrane i ljudi takođe dovoljno da se bore mesecima...»

Interesujemo se koliko ih je.

«Pa ima ih, vele oko sto pedeset, sinko» - brzo odgovara seoski hodža.

Zgledasmo se. Podatak odgovara onome što smo već ranije doznali od seljaka. Zamenik komesara čete Đura Anđelković ne veruje da ih je u kuli toliko. A ni mi da imaju takve zalihe vode i hrane. Treba ih što pre pokolebati ili prisiliti. U jednom zaklonu održasmo sastanak s komandirima vodova i vodnim delegatima. Dogovorismo se kako to i da učinimo. Poslasmо kurira u Štab bataljona da izvesti o situaciji, a zatim komandir i ja odosmo kod naših minobacačlija. Ranije sam služio vojsku kao nišandžija na minobacaču. Trebalo je samo da se ne obrukam pred svojim borcima i komandirом čete u kojoj sam bio i komesar. Proverismo nišanske sprave, odredismo elemente za gađanje, pa bacismo prvu minu. Bio je to pun pogodak. Kamenje i iverje iz kule je praštalo na sve strane kada je tamo pala i druga, pa treća mina. Iz kule se čuju jauci. Komandir i ja se odmakosmo od minobacača, a njenoj posadi naredismo da nastavi gađanje bez menjanja elemenata gađanja. Utom dođe i prva noć za opkoljene. Ustaša koji je pokušao da proverі našu budnost i prisustvo i da se izvuče osta nepomičan na onoj stazi između kule i džamije, izrešetан meci-ma našeg puškomitraljeza. Više to niko ne pokušava.

I prođe noć. Posle jutarnje magle, izbi zubato sunce. Sa raskrsnice puteva u s.

Piskavica, dva ZIS-a (top većeg kalibra, n.p.) divizijske artiljerije uništila su mitraljesko gnezdo sa posadom u tvrđavi Sokol.

Dole, ispod visoke stene pružio se put prema Gračanici. Od podnožja stene sa Sokol-kulom do sela i te kule vodi veoma strmi puteljak koji se mogao osmatrati iz okoline, ali su to mogli činiti i oni iz same tvrđave. Iz Štaba brigade utom stiže i kurir. Reče nam da će uskoro stići zamenik komandanta brigade Mišo Martinović. Želi on lično, kaže kurir, da pozove opkoljene na predaju.

Tako se posle i dogodi. Zamenik komandanta brigade, drug Mišo Martinović, stigavši ispod kule počeo da se penje do nje upravo onom strmom stazicom, naočigled boraca naše Treće čete, a najverovatnije i neprijatelja iz kule. ide potpuno sam, sve dalje i više, onim puteljkom prema tvrđavi. Strahujemo za njegov život, očekujući svakog časa da otvore na njega vatru iz kule. Ipak, oni oklevaju, valjda zbunjeni i sami ovakvim nastupom partizanskog starešine. Tako on stiže nadomak ulaza u kulu, a niko ne ispali nijedan metak. Sve se pretvorilo u oko i uho kad pozva opkoljene da se predaju i reče da uzaludno očekuju bilo kakvu pomoć iz Gračanice, jer su tamošnje njihove jedinice u potpunom rasulu pod udarcima naših snaga.

Javi se neko iz kule:

«Zar nas nećete pobiti ako se predamo?»

«Neka izađe vaš zapovednik», odgovara zamenik komandanta naše brigade. «S njim ćemo se dogovoriti» - dodaje.

Nakon kraćeg oklevanja, otvoriše se lagano vrata tvrđave. Izađe ustaški oficir. Korača lagano napred. Stazom se primiče i zamenik komandanta brigade Mišo Martinović. Razgovaraju nešto što mi ne čujemo. Utom se iz kule pojaviše najpre još dva oficira. Izlazimo i mi sa svih strana, iz svojih

zaklona. I domobrani navalili kroz vrata svoje tvrđave. Za tren oka, svi smo na stazi oko pregovarača.

Oni iz tvrđave su bili u vrlo jadnom stanju. Neobrijani, pocepani, ranjeni, upalih očiju. Ispucale usne jasno su odavale njihovu žeđ, a nemirne oči ogroman strah. Naši borci im ponudiše vodu. Bilo je to dovoljno da se okončaju i pregovori. Razoružavamo ih i iznose svoje teže ranjenike. Staju u nekakav jadan stroj. Prebrojavamo ih. Zarobljenika je trideset šest. Objasniše da su namerno među stanovništvom proneli glas da ih ima nekoliko puta više u Sokol-kuli. Otuda i onakve priče kad smo prikupljali podatke u selu - da ih je u kuli čak nekoliko stotina. Ustaški zapovednik se opire da mu naši poskidaju odlikovanja. Zamenik komandanta naše brigade kaže:

«Ostavite mu to! Neka se zna da ih je zaslužio. Vodite ih u Štab brigade!»

Više ih sigurno neće biti u ovom selu i u njihovoj tvrđavi Sokol-kuli. I hodža se, rekoše posle, u ovoj gužvi nekud izgubio. Nije se vratio u svoje selo

Borci Treće čete pregledaše pomno Sokol-kulu. Razmišljamo o njenoj prošlosti, a utvrđujemo da u njoj sada nema nikakvog izvora vode, a još manje bilo kakve vode ili hrane o kojoj su do maločas u njoj opkoljeni ustaše i domobrani pripovedali. Nije se tu moglo smestiti više od četrdesetak ljudi.

Sve se brzo raščisti i nekako utihnu u Sokol-kuli. Stojim na vrhu njenih oronulih zidina, proveravam učinak našeg vatrenog oružja i posmatram dole kolonu kako odmiče ka brigadi. I pomislih: možda će ova Sokol-kula jednoga dana ipak biti spomenik, koji će nove generacije naših ljudi podsećati i na ove februarske dane 1945. godine.

A želeo sam da se više nikada ne ponove.